

Сокол Артем. Інтелектуальна готовність та адаптація дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі

Розглядаються теоретичні аспекти проблеми інтелектуальної готовності дітей 6–7 років до навчання в школі, а також експериментальні дані про взаємозв'язок рівня інтелектуальної готовності та сприятливим перебігом процесу адаптації першокласників.

Ключові слова: готовність до навчання в школі, психологічна готовність до шкільного навчання, інтелектуальна готовність до навчання в школі, адаптація до школи.

Artem Sokol. In this article there are used theoretical aspects of problems of intellectual willingness of children 6-7 years old to schooling. And also there are experimental actions about connection of intellectual willingness and opportuness of adaptation process of first-graders pupils.

Key words : readiness to study at school, psychological willingness to schooling study, intellectual willingness to school, adaptation to school.

Актуальність проблеми. Інтелектуальна готовність до шкільного навчання передусім пов'язана із здатністю дитини до узагальнення, класифікацій та проведення аналогій. Ця проблема пов'язана з проблемою адаптації до шкільного навчання (Т. В. Дорожевець, В.Є. Каган, Г.М. Чуткіна та ін.), наприклад: 1) початок систематичного навчання в школі вимагає резервів для пристосування до нової соціальної ситуації розвитку тощо; 2) знижуються функціональні резерви організму, перенавантажуються регуляторні системи, і, як наслідок, зростають соматичні захворювання, що зайвий раз доводить важливість попереднього відпрацювання психологом адаптації дитини до

школи через активну перебудову її пізнавальної, мотиваційної, емоційно-вольової сфери, формування комунікативних навичок тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Це наукові праці різних років, присвячені означеній дослідницькій проблемі, які досі не втратили своєї актуальності Н.К. Авраменко, 1992; І.В. Дубровіна, 1995; Я.Л. Коломинський, О.А. Панько, 1998; О.Є. Кравцова, 1993; В.С. Мухіна, 1986 та ін. [1-5]).

Виокремлення раніше нерозв'язаної проблематики. Ми використовуємо емпіричні результати власних авторських досліджень, присвячених вивченню психологічних особливостей дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (дослідження виконані в лабораторії практичної психології Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка у рамках освітнього навчально-наукового проекту «Ми вчимося не для школи, а для життя. – 2014-2016 рр.»).

Мета статті: визначення показників інтелектуальної готовності дітей до навчання в школі та їх впливу на адаптацію першокласників до навчання.

Виклад матеріалу. Інтелектуальна готовність дитини до навчання в школі розглядається як комплексна характеристика та важлива передумова успішного навчання. Так, за даними Л.А. Венгера і А.Л. Венгер, ознаками інтелектуальної готовності до школи слід вважати дотримання правил і вказівок дорослого, достатній об'єм механічної і логічної пам'яті, здатність до узагальнень, планування дії, розрізнення слова від предмету або явища, володіння арифметичними операціями, готовність руки до письма. Водночас, В.С. Мухіна вважає, що рівень розвитку інтелектуальної готовності виявляється у запасі знань дитини і розвитку її пізнавальних процесів. Схожу точку зору висловлює В. Г. Маралов: інтелектуальна готовність до навчання відображає зміни, що відбуваються у сфері свідомої діяльності, які пов'язані із засвоєнням суспільно-історичного досвіду і доводить, що завдяки розумовому розвитку поступово відбувається диференціація самооцінки, зростання критичності, становлення саморегуляції

поведінки.

Отже, інтелектуальна готовність до школи позначається на успішності навчання першокласника. Водночас не менший вплив тут має його адаптованість, оцінка рівня якої складається з кількох показників (за Г.М. Чуткіною): 1) інтелектуального розвитку (інформація про рівень розвитку вищих психічних функцій, здатність до навчання і саморегуляції інтелектуальної діяльності); 2) емоційного розвитку (емоційно-експресивний розвиток дитини, її особистісне зростання); 3) сформованості комунікативних навичок; 4) готовності до школи у дошкільний період.

Логічно, що створення сприятливих умов для адаптації дитини до школи є важливою умовою забезпечення наступності та продуктивності її розвитку, в тому числі, інтелектуальній готовності до навчання. Цим пояснюється стратегія нашого дослідження, яке проводилось на базі Глухівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 з учнями 1-х класів (експериментальна вибірка – 60 осіб: 34 хлопчики і 26 дівчаток).

Ми обрали методика вивчення інтелектуальної готовності до навчання в школі (Ю.З. Гільбух), індивідуальну бесіду з першокласниками (Н.Г. Лусканова); «Експертну оцінку адаптованості дитини до школи» (В.І. Чирков, О.Л. Соколова, О. В. Сорокіна) (варіанти для вчителя і батьків), проєктивні методики «Що мені подобається в школі» і малюнок «Мій клас».

Дослідження проводились у школі переважно у другій половині дня, коли діти відпочили від шкільних занять (попередньо було отримано згоду батьків, узгоджено його план з учителями). Діти знаходилися у звичних для них умовах індивідуальної роботи, що зводило до мінімуму вплив сторонніх факторів на результати дослідження).

За методикою Ю.З. Гільбуха, учнів можна розділити за трьома типами інтелектуальної готовності (вікова норма, підвищена індивідуальна увага, прискорене навчання). Встановлено, що 13% учнів входять до групи підвищеної індивідуальної уваги (недостатній рівень готовності до шкільного навчання, що потребує особливої уваги до них з боку вчителя під час засвоєння навчальної інформації);

37% – це вікова норма (достатній рівень готовності для засвоєння навчального матеріалу); 50% – група, яка здатна до прискореного навчання (краща спроможність, порівняно з іншими категоріями, до сприймання нової інформації, а, отже, високий рівень готовності до шкільного навчання).

На другому етапі ми досліджували адаптацію першокласників до навчання в школі: 7% мають низький рівень адаптації (приспосовування до навчання в школі викликає значні труднощі в особистісних взаєминах); 43% мають високий рівень адаптації до навчання в школі (ця група пристосувалась до шкільного середовища); у 50% діагностовано середній рівень адаптації.

У методиці «Експертна оцінка адаптованості дитини до школи» (В.І. Чирков, О.Л. Соколова, О.В. Сорокіна) є 2 варіанти (для вчителів і батьків), де суб'єктів просять обрати твердження, найбільш точне на час, який характеризує поведінку учня.

За оцінкою батьків 63% першокласників мають середній рівень соціально-психологічної адаптації; у 37% діагностовано високий рівень адаптації (діти безпомилково, легко і без напруження виконують шкільні завдання; переважає сприятливий настрій; у взаєминах з однокласниками є товариськими, ініціативними; легко контактують з іншими, мають багато друзів та знайомих); низький рівень адаптації не виявлений.

За оцінкою вчителя для 27% учнів властивий низький рівень адаптації (на уроці переважно пасивно сприймають інформацію, «погано» засвоюють матеріал з навчальних предметів, не виконують вимоги вчителя, велику частину уроку займаються сторонніми справами, у стосунках з однокласниками воліють знаходитися поруч з ними, але не контактувати, уникають контакту з учителем); 53% учнів мають середній рівень соціально-психологічної адаптації, 20% учнів – це високий рівень адаптації до шкільного навчання (активно працюють на уроці: часто піднімають руку і правильно відповідають; на перервах проявляють високу ігрову активність; у стосунках з однокласниками товариські; легко контактують з іншими діть-

ми; товариські до вчителя).

Слід відзначити, що батьки упереджені в оцінці адаптації своїх дітей і приписують їм вищий рівень адаптованості, ніж вчитель. Рівень оцінки адаптованості вчителем та батьками співпадає у 46% учнів.

За результатами аналізу малюнків проективної методики «Що мені подобається в школі» встановлено, що 30% учнів мають низький рівень адаптації, мотиваційну незрілість, відсутню шкільну та ігрову мотивацію, 20% дітей – це високий рівень (висока навчальна активність, пізнавальна мотивація), у 50% першокласників діагностовано середній рівень адаптації до навчання в школі (позитивно ставляться до навчання, але переважає зовнішня мотивація).

За методикою «Мій клас» 23% дітей мають низький рівень адаптації (труднощі у взаєминах з однокласниками та вчителем), 27% – високий рівень адаптації до навчання в школі (свідчення сприятливого положення у структурі взаємин), у 50% дітей виявлено середній рівень адаптації до навчання в школі.

Узагальнюючи результати дослідження інтелектуальної готовності та міри адаптованості першокласників до навчання в школі, можна зробити такі висновки: 1) 16% дітей мають високий рівень адаптації (група вікової норми); 2) 7% дітей з високим рівнем адаптації входять до класу прискореного навчання; 3) 17% дітей з середнім рівнем адаптованості до шкільного навчання – (це також група вікової норми); 4) 33% учнів здатні до прискореного навчання; 5) 7% дітей формують групу підвищеної індивідуальної уваги.

Серед учнів з низьким рівнем адаптації до навчання у школі є дві групи за рівнем інтелектуальної готовності до шкільного навчання (7% потребують підвищеної індивідуальної уваги, а 13% – це група вікової норми).

Загалом, дітям з 1) низьким рівнем адаптації до шкільного навчання характеризуються низькими та середніми показниками розумової активності, фонематичним слухом, словниковим запасом, рівнем саморегуляції, короткочасною пам'яттю і здатністю до умовиводів, 2) середнім

рівнем адаптованості властиві низькі, середні і високі показники рівня готовності до шкільного навчання, 3) високим рівнем адаптації до навчання в школі притаманні переважно високі та середні показники (вікова норма та здатність до прискореного навчання).

Також існує каузальний зв'язок між рівнем адаптованості першокласників до шкільного навчання та показниками інтелектуальної готовності до навчання в школі (чим вищі показники психологічної готовності, тим вищі показники адаптованості до школи, і – навпаки: чим нижчі показники психологічної готовності до навчання в школі, тим нижчий є рівень шкільної адаптованості).

Висновки і перспективи дослідження. 1. У руслі теоретичних наукових уявлень, згідно з якими основними компонентами психологічної готовності до шкільного навчання є інтелектуальна, особистісна, мотиваційна і емоційно-вольова готовність [1–9], емпірично доведено нашу гіпотезу, що рівень розумової активності дитини, як основний показник інтелектуальної готовності, визначає процес її адаптації до школи. 2. Проведена експериментальна робота не вичерпує всіх аспектів психологічної готовності дитини до навчання в школі, тому ми плануємо надалі досліджувати цю проблему.

Список джерел:

1. Агафонова И.Н. Психологічна готовність до школи в контексті проблеми адаптації. // Початкова школа. - 2009. - № 1. - 61-63 с.
2. Бережко З.О. Діагностика соціальної адаптованості вихованців і визначення рівнів мотивації спілкування / З.О. Бережко // Дошкільний навчальний заклад. - 2009. - № 5. - С. 2-11.
3. Богуш А.М. Головні аспекти підготовки дітей до школи / А.М. Богуш // Дошкільне виховання. - 2011. - № 10. - С. 2-4.
4. Кочерга О.В. Коли дитина готова до школи / О.В. Кочерга // Дошкільне виховання. - 2012. - № 12. - С. 4-9.
5. Курчатова А., Медведева С. Скоро до школи / А. Курчатова, С. Медведева // Дошкільне виховання. - 2012. - № 8. - С. 23-24.

@ Сокол Артем, 2018.